

Tytuł

Nie tylko śpiew, instrumenty też są ważne!

W skrócie

Zapoznanie uczestników z instrumentami muzycznymi, na których grają muzycy z zespołów i kapel działających w gminie Psary

Obszary tematyczne

instrumentarium ludowe, muzyka tradycyjna

Podstawa programowa

edukacja regionalna, muzyka, wiedza o kulturze

Jakie umiejętności zdobędą uczestnicy

Uczestnicy potrafią:

- wymienić zabytki archeologiczne związane z muzyką ludową
- wymienić i opisać cechy instrumentów
- rozpoznać i nazwać omawiane instrumenty
- rozpoznać dźwięki omawianych instrumentów
- rozróżnić muzyczną twórczość amatorską od profesjonalnej

Metody i formy pracy

- dyskusja
- praca w grupach
- oglądanie materiałów wideo
- omawianie tematów przez prowadzącego zajęcia

Jak to zrobić

Wprowadzenie: omówienie tematu (materiał dla nauczyciela)

Prezentacja przykładów: materiał wideo (materiały do pobrania), omówienie zobaczonych przykładów instrumentów i ich dźwięków wykonywanych przez artystów nieprofesjonalnych z zespołów śpiewaczych.

Czego potrzebujemy

komputer, projektor, pliki MP3, dostęp do internetu

Autorki

Agata Hofelmajer-Roś, Agata Krajewska

Licencje

Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

Twórczość artystów nieprofesjonalnych

Na stronie Zachęty – Narodowej Galerii Sztuki możemy znaleźć taką definicję sztuki nieprofesjonalnej:

„Zjawisko znane w sztuce od końca XIX wieku, obejmuje wszelkie przejawy działań plastycznych, powstające w kręgu sztuki naiwnej z pogranicza sztuki ludowej i art brut, poza kanonami, schematami plastycznymi. Często artyści nieprofesjonalni nie są absolwentami wyższych uczelni artystycznych. Sztuka nieprofesjonalna jest unikalna, nie do naśladowania czy podrobienia i charakteryzuje się wielką ekspresją, instynktownym doбором form, koloru i techniki. Celem sztuki nieprofesjonalnej nie jest wyłącznie estetyzacja otoczenia, dekoracja przedmiotów. Jest ona także wyrazem indywidualnych przeżyć artysty. W dalszym ciągu określenia »nieprofesjonalna«, »ludowa« i »naiwna« są w potocznym ich rozumieniu używane zamiennie”.

Przykłady plastyki nieprofesjonalnej z Górnego Śląska możemy znaleźć na stronie Muzeum Śląskiego w dziale [Plastyki Nieprofesjonalnej](#).

Istnieje też wiele stowarzyszeń zrzeszających twórców amatorów. Tutaj nawiązując do tematu ludowości można przywołać przykład [Stowarzyszenia Twórców Ludowych](#).

Cechy twórczości nieprofesjonalnej

W odniesieniu do nieprofesjonalnej twórczości muzycznej możemy określić ją podobnymi **cechami**, jak te z definicji odnoszącej się do plastyki:

- że są to wszelkie przejawy działań, powstające na pograniczu sztuki ludowej, poza kanonami, schematami
- często artyści nieprofesjonalni nie są absolwentami wyższych uczelni artystycznych
- sztuka nieprofesjonalna jest unikalna, charakteryzuje się wielką ekspresją, instynktownym doбором form

Twórczość zespołów śpiewaczych

W odniesieniu do twórczości zespołów śpiewaczych możemy mówić:

- o amatorach
- o twórczości ludowej
- o artystach nieprofesjonalnych
- o twórcach profesjonalnych

wszystko zależy od tego, w jaki sposób dany zespół jest prowadzony, do jakich wartości się odnośni, jak kształtuje swój repertuar, jaką ma tradycję, jakie cechy są w nim dominujące, jakie są jego wykonania utworów, praktyki, działalność sceniczna, stroje. Trudno jest zatem, bez przeprowadzenia badań jednoznacznie określić jaki jest dany zespół, do jakiej kategorii go zaliczyć.

W ramach projektu [wyspiewanatradycja.pl](#) staraliśmy się wraz z badaczami w opisie każdego z zespołów z gminy Psary znaleźć i opisać te elementy, które najbardziej wpisują się w tradycyjną twórczość ludową – folklor. Podaliśmy zatem przykłady repertuaru najmocniej związanego z tradycją kultury Zagłębia Dąbrowskiego.

Na stronie [zespolsypiewacze.pl](#) można znaleźć opis działalności 9 zespołów śpiewaczych wraz z ich repertuarem, nagraniami pieśni oraz archiwalnymi fotografiami.

Obraz instrumentów w tekstach pieśni

W pieśniach ludowych, zarówno z Zagłębia Dąbrowskiego, jak i Górnego Śląska (zbiory Adolfa Dygacza) najczęściej wspomina się o piszczałce (piscofecce, fujarecce, fujarce), która najistotniejszą rolę pełni w pieśniach pasterskich, jako prymitywne narzędzie pasterzy.

Instrument ten, ma również długą tradycję – odmianę, składającą się z dziewięciu piszczałek, pochodzącą z lat 700–400 przed naszą erą, reprezentującą kulturę łużycką, wykopano w Przeczycach pod Siewierzem. Piszczałki były także popularne w środowisku hutniczym, gdzie wykonywano tego typu instrumenty ze szkła.

Na piszczałkach grano, o piszczałkach śpiewano, łącząc temat *grania na fujarce* z przeróżnymi wątkami.

Przykładowy tekst:

*Fujareczkę z wierzy mam
i tak na niej z serca gram
a gdy zagram w ranny czas
idzie echo w cały las.*

*Nie pójdę ja przez ten las,
bo tam owczarz owce past,
tylko pójdę drużyną
za tą ładną dziewczyną.*

Drugim, licznie wspominanym w pieśniach instrumentem jest trąbka (trąba), o której mowa najczęściej w pieśniach żołnierskich. Trąbka używana była m. in. jako sygnał wymarszu wojsk, z tego względu nieodłącznie wiązała się z marszem, o czym również śpiewano w pieśniach. Był to także instrument związany z polowaniem, informujący o otwarciu i zakończeniu łowów oraz utrzymujący myśliwych w stanie uwagi i czujności.

Przykładowy tekst:

*Trąbacze trąbią, kapela grała
jak ja maszerował, jak ja maszerował,
kochanka spała.
jak ja maszerował, jak ja maszerował,
kochanka spała.*

*Kochanko moja, maszeruj ze mną,
kochanko moja, maszeruj ze mną,
kupię ja Ci suknię, kupię ja Ci suknię,
ciemną, zieloną.*

Bohaterom pieśni ludowych towarzyszył niezwykle popularny instrument – skrzypce, na których grało się m.in. przy zabawie i obrzędach. Nawet tydzień po weselu, grajek, *skrzypiec*, towarzyszył panu młodemu podczas uroczystości *przenosin*, podczas której przyjeżdżano do domu pani młodej po jej rzeczy. Znów bawiono się, tańczono, przy wesołym akompaniamencie skrzypiec. Muzycy grali także na polu, kiedy to na zamówienie właściciela mobilizowali i zwoływali mieszkańców wsi do pracy przy żniwach. W znanej pieśni ludowej *Pognała wołki na bukowinie* pastereczka przez grę na skrzypcach (w niektórych wariantach również na bębenku) gubi wołki, za których odnalezienie płaci młodzieńcowi *wiankiem*.

Przykładowy tekst:

*Zagrajże skrzypeczku nie po staroświecku
bo to jest młodemu, bo to jest młodemu,
nie matemu dziecku.*

W instrumentarium ludowym wymieniano również dzwony, które stawały się symbolem różnych, istotnych wydarzeń, siesieńki i dudy często towarzyszące graniu kolęd i pastorałek, akompaniujący bębenek, czy też cymbały.

O najstarszych instrumentach

fragment prezentacji Magdaleny Szyndler przygotowanej w ramach projektu Wyśpiewana tradycja

**Zabytki archeologiczne – Multanki
(700–400 p.n.e)**

Instrument ten został wykopany na cmentarzysku w Przechylich koło Zawiercia. Jest to 9 cewek wykonanych z kości kozy lub owcy (piszczalki o zadęciu krawędziowym). Po rekonstrukcji, można wydobyć dźwięki skali pentatonicznej anhemitonicznej. Znalezienie elementów tej skali w melodii pieśni wskazuje na jej tradycyjny charakter.